

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПОДЛЕПІНА ПОЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 338.48-4:005.412-022.322 (1-773) (043.3)

**ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК
КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Вінниця – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Журба Ігор Євгенович,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри міжнародних
відносин та туризму.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лютак Олена Миколаївна,
Луцький національний технічний університет,
професор кафедри міжнародних
економічних відносин;

кандидат економічних наук, доцент
Фалько Єліна Артурівна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
доцент кафедри туристичного
бізнесу та гостинності.

Захист відбудеться «27» серпня 2020 року о 09³⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 11.051.03 у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького національного університету імені Василя Стуса за адресою: 21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.

Автореферат розісланий «24» липня 2020 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Якімова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах активізації світових глобалізаційних процесів зростає роль міжнародного туризму в системі міжнародних економічних відносин. Така діяльність дає можливість активізувати соціально-економічні процеси розвитку країн, що розвиваються, та впливає на зростання їх конкурентоспроможності.

У першій чверті ХХІ ст. науковцями було обґрунтовано парадигму та концепцію сталого розвитку туризму як основу сучасного ринку міжнародного туризму, що функціонує динамічно. Вони характеризуються особливістю використання механізмів та інструментів в усуненні диспропорцій міжнародного розвитку туризму, а також в ефективному використанні потенціалу туристично-рекреаційних ресурсів на засадах синергетики. Застосовуючи цей принцип, країни, що розвиваються, налагоджують взаємозв'язки з потенційними споживачами туристичних послуг на різних рівнях ієрархії управління.

В умовах, коли сфера послуг стає домінантою, туризм займає визначальну роль у міжнародній суспільній діяльності, адже сприяє стійкому економічному розвитку, зайнятості та подоланню бідності, раціональному використанню ресурсів, обміну ментальними цінностями, а також взаєморозумінню між народами. Тому особлива увага приділяється соціально-економічним перетворенням у країнах, що розвиваються, пошуку нових форм міжнародної туристичної діяльності задля формування розвинутого ринку міжнародних туристичних послуг.

Це зумовило визначення спільних проблем та впливів міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються, і обґрунтування механізмів та інструментів оптимального їх розв'язання. Разом з тим, існує потреба в комплексному дослідженні системи функціонування міжнародного туризму на засадах сталого розвитку як основи соціально-економічної трансформації, що вимагає належної науково-теоретичної та методичної бази.

Значну увагу у своїх дослідженнях щодо проблем впливу міжнародного туризму на трансформацію соціально-економічних процесів у країнах світового господарства приділяли такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як: Г. Блайль, А. Булл, А. Дурович, Є. Зайтц, К. Каспар, І. Марія-Камел, Д. Телфер, З. Подгурський, З. Атаманчук, М. Відякіна, І. Журба, В. Кифяк, Д. Лук'яненко, О. Любіцева, О. Лютак, М. Мальська, Л. Матвійчук, Н. Мешко, Т. Мігалік, Г. Найомія, Л. Побоченко, Т. Орехова, А. Румянцев, Т. Ткаченко, А. Парфіненко, Є. Фалько, І. Хаджинов, Р. Шарплі та ін. Переважна більшість зазначених дослідників торкалися питань сучасного функціонування туристичного ринку, а також впливу міжнародного туризму на соціальні та економічні показники держав. Проте, проблеми впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються, потребують подальших досліджень на засадах сучасних теоретичних та методичних підходів щодо новітніх імперативів соціально-економічного розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертації були одержані при виконанні досліджень у межах наукових тем Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: «Туристична політика зарубіжних країн» (номер держреєстрації 0113U006006, 2013 р.), в рамках якої проведено економіко-математичне моделювання з використанням різних функцій взаємозв'язку для визначення впливу міжнародного туризму на соціально-

економічний розвиток країн, що розвиваються; «Регіональні особливості розвитку міжнародного туризму» (номер держреєстрації 0114U002889, 2014–2015 рр.), в межах якої здійснено оцінку системного аналізу кількісних та якісних параметрів розвитку глобального ринку туристичних послуг; «Міжнародний туризм як фактор економічної та суспільно-політичної модернізації країн Центральної та Східної Європи» (номер держреєстрації 0116U000918, 2016–2017 рр.), де автором обґрунтовано різноступеневий характер впливу ключових показників розвитку міжнародного туризму на ВВП країн, що розвиваються, а також Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Формування конкурентних стратегій національних виробників в сучасній парадигмі глобального економічного середовища» (номер держреєстрації 0118U002395, 2018–2020 рр.), в рамках якої визначено сучасні детермінанти сталого розвитку країн, що розвиваються.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних засад дослідження міжнародного туризму, наукове та прикладне обґрунтування закономірностей, результатів та перспектив впливу міжнародних туристичних послуг на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Відповідно до зазначеної мети було поставлено та вирішено такі завдання:

- визначити глобалізаційні пріоритети сталого розвитку країн, що розвиваються;
- дослідити економічну природу міжнародних туристичних послуг;
- обґрунтувати механізми впливу міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються;
- проаналізувати тенденції та динаміку розвитку глобального ринку туристичних послуг;
- виокремити сучасні детермінанти сталого розвитку країн, що розвиваються;
- визначити виміри впливу міжнародного туризму на показники збалансованого соціально-економічного зростання країн, що розвиваються, на принципах сталого розвитку;
- оцінити виміри впливу та здійснити моделювання міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються;
- здійснити оцінку впливу процесу інтеграції України в глобалізовані ринки туристичних послуг на показники її сталого розвитку;
- розробити механізм державного сприяння розвитку конкурентних переваг країн, що розвиваються, на ринку міжнародного туризму на засадах сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес функціонування міжнародного туризму як структурного елемента світогосподарської економічної системи на засадах сталого розвитку.

Предметом дослідження є умови, чинники, а також економічні механізми впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, міжнародної економіки, менеджменту, розроблені та апробовані зарубіжними та вітчизняними авторами у сфері впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи: *історико-логічний* – при дослідженні природи організаційно-культурних ресурсів, еволюції відповідного напрямку економічної думки, міжнародного досвіду регулювання впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються (п. 1.1); *класифікаційно-аналітичний* – при дослідженні

економічної природи міжнародних туристичних послуг (п. 1.2); *порівняльний, морфологічний, системний аналіз* – при класифікації типології та механізмів впливу міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються (п. 1.3); *структурно-факторний аналіз* – при дослідженні тенденцій та динаміки розвитку глобального ринку туристичних послуг (п. 2.1); *структурно-кластерний аналіз* – при систематизації сучасних детермінант сталого розвитку країн, що розвиваються (п. 2.2); *кількісного та якісного порівняння, кореляційний аналіз* – при оцінці вимірів впливу міжнародного туризму на макроекономічну динаміку країн, що розвиваються (п. 2.3); *методи спостереження, аналізу і синтезу, оцінювання, моделювання* – при визначенні динаміки розвитку сегментів міжнародних туристичних послуг у контексті вимірів сталого розвитку (п. 3.1); *методи порівняння, якісного оцінювання, логічний аналіз* – для діагностики оцінки впливу процесу інтеграції України в глобалізовані ринки туристичних послуг на показники її сталого розвитку (п. 3.2); *метод стратегічного аналізу, абстрактного моделювання* – при розробці механізму державного сприяння розвитку конкурентних переваг країн, що розвиваються, на ринку міжнародного туризму на засадах сталого розвитку (п. 3.3), *статистичний та графічні методи* – для наочного представлення основних результатів роботи.

Інформаційною базою дослідження є матеріали науково-практичних конференцій, монографії та наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених, що присвячені розвитку сучасних тенденцій впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються; періодичні видання та аналітичні звіти національних та міжнародних організацій: ООН, СОТ, ВТО, Всесвітньої ради з подорожей та туризму, Світового банку, звіти ОЕСР, матеріали Конференції ООН з торгівлі та розвитку, матеріали офіційного сайту Туристичної Асоціації України, Асоціації індустрії гостинності України та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних основ дослідження міжнародного туризму та розробці науково-практичних рекомендацій щодо формування механізмів державної підтримки сталого розвитку країн, що розвиваються, через посилення синергії позитивного впливу розвитку туристичної галузі. Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у наступному:

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат дослідження впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються, який, на відміну від існуючого, дозволяє поєднати наукові підходи до визначення сутності впливу міжнародного туризму на соціально-економічні перетворення даних країн, зокрема: систематизовано підходи до визначення сутності категорії «економічна природа міжнародних туристичних послуг», які ґрунтуються на корисності, культурно-пізнавальному запиті, створенні доданої вартості та формуванні каналів суспільної цінності; запропоновано авторський підхід до комплексного розкриття дефініції «сталий розвиток» як наукової категорії, у центрі якої є соціально відповідальна людина, економічна діяльність якої здійснюється на принципах справедливого розподілу її результатів, збереження довкілля та його ресурсів для майбутніх поколінь і гуманістичної орієнтації; запропоноване авторське визначення категорії «сталий туризм» як туристичної діяльності, що відповідає принципам збалансованості між екологічними, економічними, соціокультурними та інформаційно-комунікативними складовими розвитку країн при використанні їх туристичного потенціалу;

– визначення закономірностей диференційованого характеру впливу ключових показників розвитку міжнародного туризму на ВВП країн, що розвиваються, залежної від рівня загального внеску туризму у ВВП, обсягів туристичних витрат резидентів всередині країни, сукупних капіталовкладень у туристичну галузь, витрат міжнародних туристів всередині країни. Побудовані економіко-математичні моделі з використанням багатофакторних регресій, а також проведений системний аналіз кількісних та якісних параметрів розвитку глобального ринку туристичних послуг дають можливість визначення найбільш значущих сегментів туристичної галузі країн, що розвиваються, з метою отримання максимального позитивного ефекту від їх соціально-економічного розвитку;

– механізм державного сприяння розвитку конкурентних переваг країн, що розвиваються, на ринку міжнародного туризму на принципах сталого розвитку, який включає такі суб'єкти (міжнародні організації, держава, туристичні інституції, транснаціональні туристичні ланки взаємодії), об'єкти (туристичні дестинації, нормативно-правове забезпечення, туристична інфраструктура та ін.), інструменти (інноваційно-інвестиційні ресурси, інформаційні ресурси, логістичне забезпечення, гуманітарно-соціальні складові), використання яких дає можливість сформувати підходи до побудови державних стратегій розвитку туристичної галузі країн, що розвиваються;

дістали подальшого розвитку:

– концепція впливу розвитку міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються, яка ґрунтується на принципах еволюційності, збалансованого розвитку екосистем, динамічності, що визначає сучасні тренди, сформовані під впливом індивідуальних запитів туристів, зростанні туристичних потоків, екологізації створення, реалізації та споживання туристичної послуги;

– науково-методичний підхід до визначення потенціалу впливу міжнародної туристичної галузі на сталий розвиток країн, що розвиваються, який включає: алгоритм оцінки потенціалу туристичної сфери, туристичних потоків та їх впливу на економічні та соціальні показники, заснований на адаптації методики розрахунку індексу конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму до вимірів впливу галузі на економічне зростання країн, що розвиваються; а також підхід до застосування кластерного аналізу країн, що розвиваються, на основі врахування кількісних та якісних показників розвитку туристичної індустрії (бізнес-середовище, охорона та безпека, здоров'я та гігієна, людські ресурси і ринок праці, розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, пріоритет подорожі і туризму в доходах країни, міжнародна відкритість, конкурентоспроможність цін, екологічна стійкість, розвиток авіатранспортної, наземної, портової та туристичної інфраструктури, їх обслуговування, природні та культурні ресурси і ділові поїздки), що дає змогу сформувати групи країн, які характеризуються диверсифікованим впливом туристичної індустрії на соціально-економічний розвиток країн за рахунок надходження валюти, внеску у ВВП у натуральних показниках і частки туристичної галузі у загальних макроекономічних показниках;

– визначення системи детермінант формування оптимальної комбінації факторів розвитку індустрії міжнародних туристичних послуг з метою отримання максимального позитивного мультиплікативного ефекту для сталого розвитку країн,

що розвиваються, яке отримано з використанням методу системно-динамічного моделювання на прикладі країн, що увійшли до кластеру з найбільш розвинутою туристичною індустрією. Отримана модель дає можливість визначати структуру причинно-наслідкових взаємозв'язків між показниками, що характеризують рівень збалансованості факторів соціально-економічного та екологічного розвитку (загальний внесок від туризму у ВВП, туристичні витрати резидентів всередині країни, прямі надходження від туризму у ВВП, сукупні капіталовкладення у туристичну галузь, витрати міжнародних туристів всередині країни, чисельність іноземців, що прибули до країни, чисельність інтернет-користувачів, індекс споживчих цін, рівень безробіття, кількість нападів на 100 тис. населення, викиди CO₂, витрати на НДДКР), а також розробляти оптимальні управлінські рішення, спрямовані на забезпечення сталого розвитку країн;

– визначення впливу рівня інтеграції національної туристичної галузі в глобалізовані ринки туристичних послуг на прискорене зростання її потенціалу в контексті посилення використання та подальшого розвитку інституцій як самої туристичної галузі, так і її суміжних та підтримуючих галузей, територіальних комплексів, а також сталий розвиток локальних і національних екосистем.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що отримані в процесі дослідження теоретичні результати стали основою розробки стратегічних пріоритетів впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. Розроблені у дослідженні методичні підходи, моделі та методи є універсальними та можуть бути використані в процесі впровадження механізму впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження впроваджено:

на державному рівні: у діяльності Всеукраїнського громадського об'єднання «Українська асоціація економістів-міжнародників» (довідка № 57/3 від 25.12.2019 р.) при розробці програми діяльності організації на 2020–2022 рр. – обґрунтовані науково-теоретичні засади дослідження міжнародних туристичних послуг та проаналізовано тенденції і динаміку розвитку глобального ринку туристичних послуг;

на регіональному рівні: у діяльності Харківської обласної ради (довідка № 01-44/935 від 13.04.2020 р.) – пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності туристичного сектора України, рекомендації щодо нарощення рекреаційного потенціалу Харківської області в умовах глобалізації та ефективного формування регіонального туристичного продукту на принципах сталості; Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради (довідка № 183/01-01-26 від 08.04.2020 р.) – пропозиції щодо забезпечення зростання потенціалу туристичних підприємств та обсягів реалізації туристичного продукту на зовнішньому та внутрішньому ринках, створення сприятливих умов для залучення інвестицій та інших коштів у туристичну сферу міста;

на рівні підприємств: у діяльності міжнародного туристичного оператора «КАЛПСО ТУР ЮА» (довідка № 8-02/09-13 від 11.12.2019 р.) – пропозиції щодо формування та реалізації політики у сфері міжнародного туризму.

Результати досліджень також використовуються у навчальному процесі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна при викладанні дисциплін «Світова економіка», «Міжнародний туризм» (довідка № 0301-111 від 22.01.2020 р.); Донецького національного університету імені Василя Стуса при викладанні навчальних

дисциплін «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Міжнародний маркетинг» (довідка № 11/01.1.3-43 від 05.02.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі результати, викладені у дисертаційній роботі, отримані здобувачем самостійно та знайшли відображення в опублікованих автором працях. З праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті результати, ідеї та висновки, які отримано особисто автором.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки і рекомендації дисертації доповідались і отримали схвалення на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Проблемні та перспективні аспекти туристичного бізнесу» (м. Харків, 2008 р.), «Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу» (м. Харків, 2009 р.), «Экономические аспекты развития туризма в регионах Украины: настоящее и будущее» (м. Донецьк, 2012 р.), «Міжнародні відносини країн Центрально-Східної Європи в умовах бігравітаційних процесів» (м. Хмельницький, 2017 р.), «Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети» (м. Харків, 2017 р.), «Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства» (м. Хмельницький, 2018 р.), «Транскордонне співробітництво як форма розвитку міжнародної інтеграції» (м. Луцьк, 2019 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 8,69 д.а., з яких особисто автору належить 8,24 д.а., у тому числі 1 колективна монографія, 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, 8 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (із них 1 – у співавторстві), 7 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок. Робота містить 39 таблиць, з них 2 таблиці займають 5 повних сторінок, 35 рисунків, з них 2 рисунки займають 2 повні сторінки, 7 додатків на 18 сторінках, список використаних джерел із 191 найменування на 22 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами, темами, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення та апробацію одержаних результатів.

У **першому розділі «Теоретико-прикладні засади міжнародних туристичних послуг в контексті сталого розвитку»** визначено глобалізаційні пріоритети сталого розвитку країн, що розвиваються, уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження впливу міжнародного туризму на сталий розвиток зазначених країн, удосконалено концепцію впливу розвитку міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток зазначених країн.

У **роботі** уточнено понятійно-категоріальний апарат дослідження впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються, а також узгоджено різні підходи до трактування категорії «економічна природа міжнародних туристичних

послуг» як системи світогосподарських зв'язків, що регулюють взаємовідносини між суб'єктами ринку та узгоджують взаємодію техніко-економічних, організаційно-соціальних, соціально-економічних відносин у процесі кругообігу туристичного капіталу, базуються на ефективності, культурологічній та пізнавальній потребі, створенні туристичних продуктів із доданою вартістю і формуванні ланцюгів суспільної корисності. Автором запропоновано підхід до визначення дефініції «сталий розвиток» як наукової категорії, у центрі якої є соціально відповідальна людина, економічна діяльність якої здійснюється на принципах справедливого розподілу її результатів, збереження довкілля і його ресурсів для майбутніх поколінь та гуманістичної орієнтації. Доведено, що туризм є некапіталомісткою галуззю з динамічною сферою обігу, що дає можливість оперативно сприяти створенню робочих місць, розвитку та популяризації місцевих культур, виробництву та реалізації продукції даних країн, що приносить еколого-економічні та соціальні ефекти.

У ході дослідження сформовано 5 основних груп пріоритетів розвитку країн, що розвиваються, через призму досягнення 17 Цілей сталого розвитку, які були визначені ООН (2015 р.), а саме: група 1 – «Подолання бідності, досягнення продовольчої безпеки та забезпечення здорового способу життя»; група 2 – «Забезпечення якісної освіти впродовж усього життя та гендерної рівності»; група 3 – «Сприяння сталому економічному зростанню, стійкій інфраструктурі, інноваціям, продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх»; група 4 – «Скорочення нерівності всередині країн і між ними та забезпечення відкритості і безпеки життєдіяльності»; група 5 – «Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання та активізації роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку».

Обґрунтовано, що для ефективного функціонування туристичної галузі як структурної одиниці світового господарства, необхідно, щоб вона відповідала принципам сталості, таким як: охорона навколишнього середовища, збереження культури та традицій місцевих народів і народностей, повага до місцевих об'єднаних територіальних громад. Туристична галузь формує екологічний, економічний та соціальний ефекти, адже вона сприяє підвищенню рівня інформованості про сталий розвиток туризму, створенню гідних робочих місць з урахуванням гендерної збалансованості та стимулюванню економічного розвитку за участю місцевих громад.

Доведено, що сталий розвиток країн, що розвиваються, на засадах сталості туризму має базуватися на таких принципах збалансованого розвитку його чотирьох складових (екологічній, економічній, суспільній, культурологічній), як: еволюційність, екологічна ефективність туристичного руху та туристичного підприємництва; збалансованість усіх складових елементів сталого розвитку туризму як соціоеколого-економічної системи; соціальна справедливість доступу різних генерацій до туристичних ресурсів; динамічний характер розвитку.

Автором розроблено науково-теоретичні підходи щодо сучасного обґрунтування концепції сталого розвитку туризму в країнах, що розвиваються, як системи уявлень, яка визначає єдиний, загальний задум політики розвитку галузі, що враховує стратегічні цілі та пріоритети розвитку сфери туризму, важливі напрями і засоби реалізації визначених цілей. Концепція відображає позицію країн, що розвиваються, відносно стратегії розвитку туристичної галузі на довгострокову перспективу і включає конкретні заходи її реалізації (рис. 1).

Рис. 1. Концепція сталого розвитку туризму в країнах, що розвиваються

У другому розділі «Аналіз впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються» визначено загальні тенденції динаміки розвитку ринку туристичних послуг, здійснена оцінка детермінант сталого розвитку країн, що розвиваються, проаналізовано вплив міжнародного туризму на макроекономічну динаміку зазначених країн.

Доведено, що, виступаючи своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку, туризм суттєво впливає на такі ключові галузі економічної системи регіону, як: транспорт, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво споживчих товарів тощо. Водночас, на розвиток туристичної галузі впливають такі фактори, як: демографічний, природно-географічний, історичний, релігійний потенціали, соціально-економічне, політико-правове регулювання тощо.

Таблиця 1

Обсяги туристичних потоків за мегарегіонами світу, млн осіб

Показник	Рік										
	1950	1960	1995	2000	2005	2010	2011	2013	2015	2017	2018
Світ, всього, у т.ч. за регіонами:	25,3	69,3	527	674	809	949	993	1087	1208	1322	1401
Європа	16,8	50,4	304,5	386,6	453,2	489,4	520,6	566,9	608	671	711
Азія та Тихоокеанський регіон	0,2	0,9	82,1	110,4	154	205,4	218,4	249,7	279	324	343
Америка	7,5	16,7	109,1	128,2	133,3	150,1	155,5	167,5	193	207	219
Африка	0,5	0,8	18,7	26,2	34,8	49,5	49,2	54	65	62	66
Близький Схід	0,2	0,6	12,6	22,4	33,7	54,7	49,5	48,8	63	58	61

Аналізуючи дані табл. 1, слід зазначити, що обсяги туристичних потоків у 1950 р. становили 25,3 млн осіб, а у 2018 р. – 1401 млн осіб. Абсолютний приріст становить

1375 млн осіб, або більш, ніж у 55 разів, що засвідчує значний потенціал галузі у всіх мегарегіонах та його використання у сучасних умовах.

У роботі була здійснена кластеризація країн, що розвиваються, яка дала змогу сформуванню найбільш вагомих детермінант соціально-економічного розвитку цих країн з урахуванням рівня розвитку туристичної сфери та їх приналежності до сформованих груп. Відповідно до розвитку туристичної індустрії для кожного кластеру можна здійснювати оптимізацію розвитку соціально-економічної сфери країн, що розвиваються, за умов формування глобального ринку туристичних послуг. В основі кластеризації лежить групування країн за подібними ідентифікаційними ознаками, які характеризують темпи розвитку країн на основі впливу туристичної галузі. Характеристика використання туристичного потенціалу здійснена з використанням коефіцієнтів Індексу конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму, який враховує життєдіяльність суспільства, в основі якого є екологічні, соціальні, економічні та інформаційно-комунікаційні складові. Співставлення об'єктів у переліку країн, що розвиваються, і присутність їх у звіті за Індексом дало змогу сформуванню вибірки подальшого аналізу на основі 84 країн і 14 показників.

За допомогою побудованої дендрограми на рівні 6 було виявлено 5 кластерів, тобто укрупнення країн за спільними ідентичними рисами розвитку туристичної індустрії, характеристики яких були уточнені методом k-середніх, що дозволило виокремити більш однорідні групи країн, схожі за розвитком туристичної галузі. За кожним виокремленим кластером було розраховано середній показник розвитку туристичної галузі країн.

До кластеру 1 із середнім показником розвитку туристичної галузі 4,22 увійшли Мексика, Бразилія, Аргентина, Перу, Колумбія, ПАР, Туреччина, Китай, Індія. Кластер 2 із показником розвитку 4,17 сформували такі країни, як: Панама, Таїланд, Коста-Ріка, Барбадос, Маврикій, Ізраїль, Ямайка, Домініканська Республіка, Тринідад і Тобаго, Кабо-Верде, Катар, Бахрейн, Саудівська Аравія, Оман, Кувейт. Кластер 3 представили країни, що показали найвищий показник розвиненості туризму (4,82): Чилі, Тайвань, Малайзія, Південна Корея, ОАЕ, Гонконг, Сінгапур. Кластер 4 з показником (3,73) сформували Гватемала, Філіппіни, Гондурас, Сальвадор, Єгипет, Уругвай, Йорданія, Парагвай, Туніс, Ліван, Венесуела, Алжир, Іран, Ефіопія, Габон, Нікарагуа, Камбоджа, Болівія, Непал, Намібія, Ботсвана, Бутан, Кенія, Танзанія, Еквадор, Шрі-Ланка, Марокко, В'єтнам, Індонезія. До кластеру 5 увійшли країни з найменшим показником розвитку туристичної галузі (3,12): Замбія, Уганда, Мозамбік, Зімбабве, Мадагаскар, Малаві, Сьєра-Леоне, Камерун, Бенін, Лесото, Гамбія, Руанда, Кот-д'Івуар, Сенегал, Гана, Демократична Республіка Конго, Бурунді, Мавританія, Чад, Ємен, Нігерія, Малі, Пакистан, Бангладеш.

Деталізацію проведеної кластеризації автором було здійснено за допомогою кластерного методу k-середніх (k-means) за 5 кластерами, що дозволило виявити характерні особливості кожного кластеру, а також виявити їх сильні та слабкі сторони. Так, найпотужніший туристичний кластер 3 демонструє найвищі значення майже за всіма показниками. Проте, його слабкою стороною є останні два показники: X_{13} – природні ресурси та X_{14} – культурні ресурси та ділові поїздки. Але, саме за цими двома показниками набагато вищі значення демонструють представники кластеру 1. Кластер 5 згрупував країни не тільки з найменшим середнім значенням показників, а саме з найменшими значеннями всіх показників, що розглядалися у дослідженні. Кластери 2 і

4 представлені країнами середнього рівня за показниками туристичної діяльності. Це дало можливість автору диверсифікувати інструменти державної політики щодо забезпечення сталого розвитку для країн з різним рівнем використання туристично-рекреаційного, інфраструктурного, інституційного потенціалу. Проведена кластеризація дала змогу виокремити найбільш розвинені з боку туристичної галузі країни з метою з'ясування їх конкурентних переваг для розповсюдження їх досвіду на країни інших кластерів, а також знаходження їх слабких місць для врахування в стратегії їх розвитку на майбутнє.

Встановлено різноступеневий характер впливу ключових показників розвитку міжнародного туризму (загальний внесок від туризму у ВВП, туристичні витрати резидентів всередині країни, прямі надходження від туризму у ВВП, сукупні капіталовкладення у туристичну галузь, витрати міжнародних туристів всередині країни) на ВВП країн, що розвиваються. У результаті проведення економіко-математичного моделювання з використанням багатфакторної регресії доведено, що вибрані фактори характеризуються високим рівнем диверсифікації коефіцієнтів та різновекторністю впливу (прямий чи обернено пропорційний) на результуючий показник, а виокремлені значимі сегменти можуть слугувати орієнтиром для розвитку впливу міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються.

Здійснено кореляційно-регресійний аналіз країн, що розвиваються, досліджуваного кластеру 3 з найбільш розвинутою туристичною індустрією (Чилі, Сінгапур, ОАЕ, Південна Корея). В якості залежних змінних побудованих моделей розглянуто Індекс розвитку людського потенціалу (Y_1) та Індекс щастя (Y_2). Незалежними змінними виступали показники розвитку туристичної галузі. Отримані моделі мають високі показники якості: коефіцієнт кореляції та скоригований коефіцієнт детермінації близькі до одиниці; рівень статистичної похибки близький до нуля; F-критерій Фішера та T-критерій Стьюдента – в межах норми.

$$Y_1=0,75+0,128x_3+0,0014x_5-0,119x_7-0,019x_9-0,0053x_{11}+0,017x_{13}, \quad (1)$$

$$R=0,99; R^2=0,98; F=175,17,$$

$$Y_2=7,21+0,135X_2-0,083X_7-0,234X_{13}, \quad (2)$$

$$R=0,92; R^2=0,84; F=42,4,$$

де x_2 – чисельність іноземців, що прибули до країни (осіб); x_3 – чисельність інтернет-користувачів (% від кількості населення); x_5 – індекс споживчих цін; x_7 – рівень безробіття; x_9 – кількість нападів на 100 тис. населення; x_{11} – викиди CO_2 (т/людину); x_{13} – витрати на НДДКР (% від ВВП).

Побудова економетричних моделей дала змогу автору виявити наявність закономірностей у розвитку людського потенціалу в країнах, що мають подібності у розвитку туристичного потенціалу – Чилі, Сінгапур, ОАЕ, Південна Корея. Зокрема, виявлено, що прямий вплив на Індекс розвитку людського потенціалу має чисельність інтернет-користувачів; індекс споживчих цін, що пов'язано з природою інфляції в країнах з ринковою економікою, де помірна інфляція є умовою зростання економіки і, таким чином, збільшує людський потенціал; витрати на НДДКР. Зворотний вплив здійснюють такі показники, як зростання рівня безробіття, що потребує особливої уваги з боку держави; збільшення викидів CO_2 /людину, що загострює екологічний аспект розвитку країни у контексті створення умов для зростання людського потенціалу.

У третьому розділі «Оптимізація формування потенціалу міжнародних туристичних послуг щодо сталого розвитку країн, що розвиваються» було проведено моделювання динаміки розвитку сегментів міжнародних туристичних послуг у контексті вимірів сталого розвитку.

У роботі побудовано системно-динамічну модель впливу міжнародних туристичних послуг на стале економічне зростання країн, що розвиваються, на прикладі країн кластеру 3 (рис. 2). Модель складається з двох частин – основної системно-динамічної моделі і 6 субмоделей впливу на ВВП кожної країни кластеру 3. Для субмоделей в якості основного показника, що характеризує сталий розвиток, обрано показник ВВП кожної з 6 країн, що розглядаються (GDP_i , де $i=1;6$). До них віднесено такі країни, як: Чилі, Тайвань, Південна Корея, ОАЕ, Гонконг, Сінгапур. Зміна ВВП для цих країн пояснюється у часі за рахунок зміни системи факторів туристичної галузі, яку складають: загальний внесок від туризму у ВВП ($Contr\_tourism\_GDP$); туристичні витрати резидентів всередині країни ($Expenses$); прямі надходження від туризму у ВВП ($Direct\ Income$); сукупні капіталовкладення в туристичну галузь ($Aggregate\ investment$); витрати міжнародних туристів всередині країни ($Expenses\ of\ international\ tourists$).

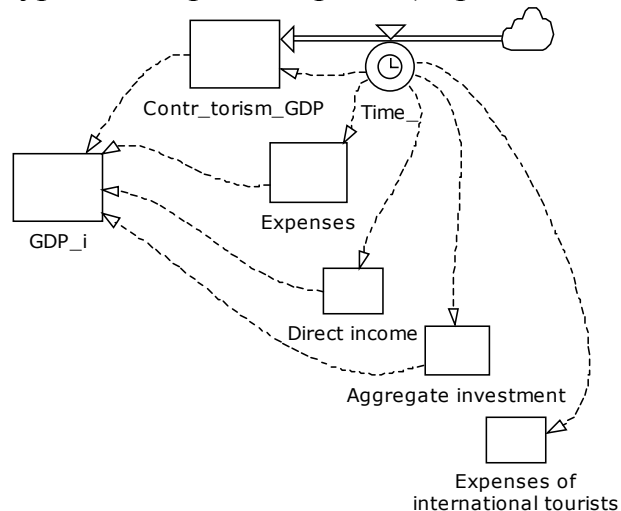

Рис. 2. Системно-динамічна субмодель впливу на ВВП (GDP_i ; $i=1;6$) країн кластеру 3

Кожен фактор моделі характеризується рядом динаміки, що дозволило змоделювати і спрогнозувати його значення на наступні періоди. Для демонстрації дії моделі було обрано Гонконг як країну, що має найбільшу відстань від центру кластеру, тобто є найнетиповішою серед усіх обраних. За результатами моделювання було отримано прогнозне значення ВВП даної країни на кінець 2020 р. на рівні 353,77 млрд дол. США.

Кореляційна матриця показує найбільший вплив на ВВП таких показників, як: X_2 – туристичні витрати резидентів всередині країни та X_4 – сукупні капіталовкладення в туристичну галузь. Аналізуючи ряди динаміки за цими показниками, зроблено висновок, що на кінець 2020 року туристичні витрати резидентів всередині країни мають вийти на рівень 11,6 млрд дол. США, а сукупні капіталовкладення в туристичну галузь – на рівень 6,93 млрд дол. США. Відповідно до побудованої моделі у дослідженні було висунуто гіпотезу, що значення показника ВВП можна вивести на вищий рівень за рахунок збільшення вищезазначених показників. Побудована модель дозволила знайти значення факторів, при досягненні яких ВВП Гонконгу на кінець 2020 р. вийде на рівень 379 млрд дол. США (табл. 2). Отримані результати доводять, що для збільшення ВВП до рівня

361,95 млрд дол. США достатньо залучити додаткові інвестиції і збільшити сукупні капіталовкладення у туристичну галузь зі значення 6,93 млрд дол. США, що очікується, до рівня 9 млрд дол. США, а при збільшенні капіталовкладень до рівня 8 млрд дол. США дасть рівень ВВП 358,45 млрд дол. США. Проте, більш простим та ефективним рішенням є збільшення туристичних витрат резидентів всередині країни з рівня, що очікується, 11,6 млрд дол. США до значення 13 млрд дол. США, що надасть збільшення ВВП до рівня 379 млрд дол. США замість 353,77 млрд дол. США.

Таблиця 2

Прогнозування впливу факторів згідно системно-динамічної моделі на стає економічне зростання Гонконгу

Прогнозоване значення ВВП, млрд дол. США	Вплив фактора	Значення фактора
379	Туристичні витрати резидентів всередині країни	13
358,45	Сукупні капіталовкладення у туристичну галузь	8
361,95	Сукупні капіталовкладення у туристичну галузь	9

В основній моделі продемонстровано, що показник ВВП, в свою чергу, разом із сукупністю інших соціально-економічних та екологічних показників, впливає на формування загальних індексів розвитку країн, таких як Індекс розвитку людського потенціалу (ІРП) та Індекс щастя (ІШ). Так, засобами економетричного моделювання було отримано моделі впливу на вищезазначені індекси. Таким чином, з'ясовано систему важелів, які дають можливість підвищити рівень ефективності управління сталим розвитком країни, зокрема, за рахунок туристичної індустрії.

Модель впливу міжнародних туристичних послуг на стає економічне зростання країн третього кластеру наведено на рис. 3.

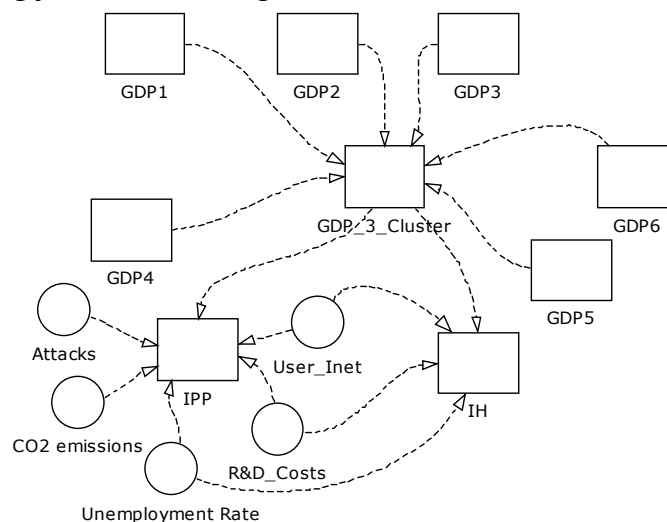

Рис. 3. Системно-динамічна модель впливу міжнародних туристичних послуг на стає економічне зростання країн кластеру 3

Слід зазначити, що усі розрахунки стосувалися сформованих за останні 20 років трендів. Пандемія коронавірусної інфекції 2020 р. суттєво вплинула на дані математичні прогнози, тому коректування може бути здійснене на основі оновлених статистичних даних 2020–2022 рр.

Проведений у роботі SWOT-аналіз розвитку туристичної галузі країн, що розвиваються, кластеру 3, дав можливість порівняти окремі напрями, недоліки та переваги туристичної діяльності у зазначених країнах в умовах формування засад сталого розвитку.

Зокрема, до сильних сторін та можливостей країн, що розвиваються, на міжнародному ринку туристичних послуг запропоновано відносити: кваліфікацію персоналу та високий контроль якості, які сприятимуть швидкому пристосуванню до ринкових змін; високу технологічність, яка впливатиме та створюватиме нові види туризму з високою доданою вартістю (медичний, освітній) за допомогою віртуалізації, автоматизації, підвищення якості обслуговування, у результаті чого зростатиме рівень привабливості індустрії туризму зазначених країн у всіх сегментах; підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту даних країн завдяки запровадженню діджиталізації, віртуалізації, спрощенню електронних розрахунків, еволюції інтернет-платформ, зниженню частки транспортних витрат у загальній вартості турпродуктів і збільшенню частки розважальної компоненти; високий розвиток консалтингу в сфері туризму, що дає можливість працювати з критичною масою платоспроможного споживача у сегменті професійної експертизи, та налагодження бізнес-процесів у галузі; високий мультиплікативний ефект від інвестицій в галузі туризму; дешева праця, яка дає можливість країнам, що розвиваються, досягати порівняно більшого ефекту мультиплікатора зайнятості в порівняльних умовах з точки зору абсолютних значень інвестицій, що особливо важливо, враховуючи парадигму зменшення бідності, відомої як *pro-poor tourism* і *pro-poor tourism development*. Запропоновано використовувати зазначені засоби при формуванні та реалізації державної політики для мінімізації ризиків порушення дисбалансу сталого розвитку, поєднувати глобальні медичні дослідження, превентивні заходи щодо запобігання поширення пандемії, а також перегляд інформаційно-інфраструктурно-логістичного інструментарію. Обґрунтовано заходи державної політики забезпечення сталого розвитку, що враховують розміри та динаміку глобальних подорожей, географічне поширення COVID-19 та економічні наслідки.

Державне регулювання туристичної сфери розглянуто через призму основоположних механізмів регулювання на всіх рівнях управління, до переліку яких віднесено: регламентуючий, організаційний, контролюючий, коригуючий, соціальний, стимулюючий (рис. 4).

Автор, аналізуючи механізми соціально-економічного регулювання туристичної сфери, обґрунтував, що головними складовими економічного регулювання є організаційний механізм, основними засобами якого є розмежування повноважень між місцевими та центральними органами влади в сегменті туризму країн, що розвиваються; формування підрозділів з питань туризму, рекреації та курортів на всіх щаблях менеджменту та консультативно-координаційних інституцій; налагодження співпраці органів місцевого самоврядування із суб'єктами господарської діяльності щодо надання туристичних послуг; формування туристичних та інформаційних центрів; трансформація системи підвищення фахової підготовки державних службовців і представників органів місцевого самоврядування, які координують розвиток туризму.

Обґрунтовано, що для нарощення використання потенціалу та розвитку туристичної індустрії країн, які розвиваються, як на рівні держав, так і в окремих регіонах, та активізації її ролі в економічному зростанні, необхідно вирішити ряд важливих завдань, зокрема: створити інституції з охорони туристичних ресурсів та їх обліку, а також визначення попиту, пропозиції та реклами; розробити та запропонувати програми розвитку туристичного підприємництва у кожному регіоні й узгодити систему будівництва та інвестування; розв'язати та запропонувати підготовку туристичних кадрів та менеджменту для підприємств готельно-ресторанного господарства; узгодити співпрацю туристичних, транспортних інституцій з установами культури; визначити,

яку частину прибутку організації індустрії туризму мають відраховувати в місцеві бюджети на формування інфраструктури та благоустрою регіонів; здійснити оцінку соціально-економічної ефективності туризму та рекреаційну оцінку територій; визначити найсприятливіші умови для розвитку туризму і дестинації; обґрунтувати критерії та розробити класифікацію місць відпочинку за рівнем значущості, природними умовами, функціональними ознаками; запропонувати сучасні методи обґрунтування норм одночасного навантаження на різні природні комплекси.

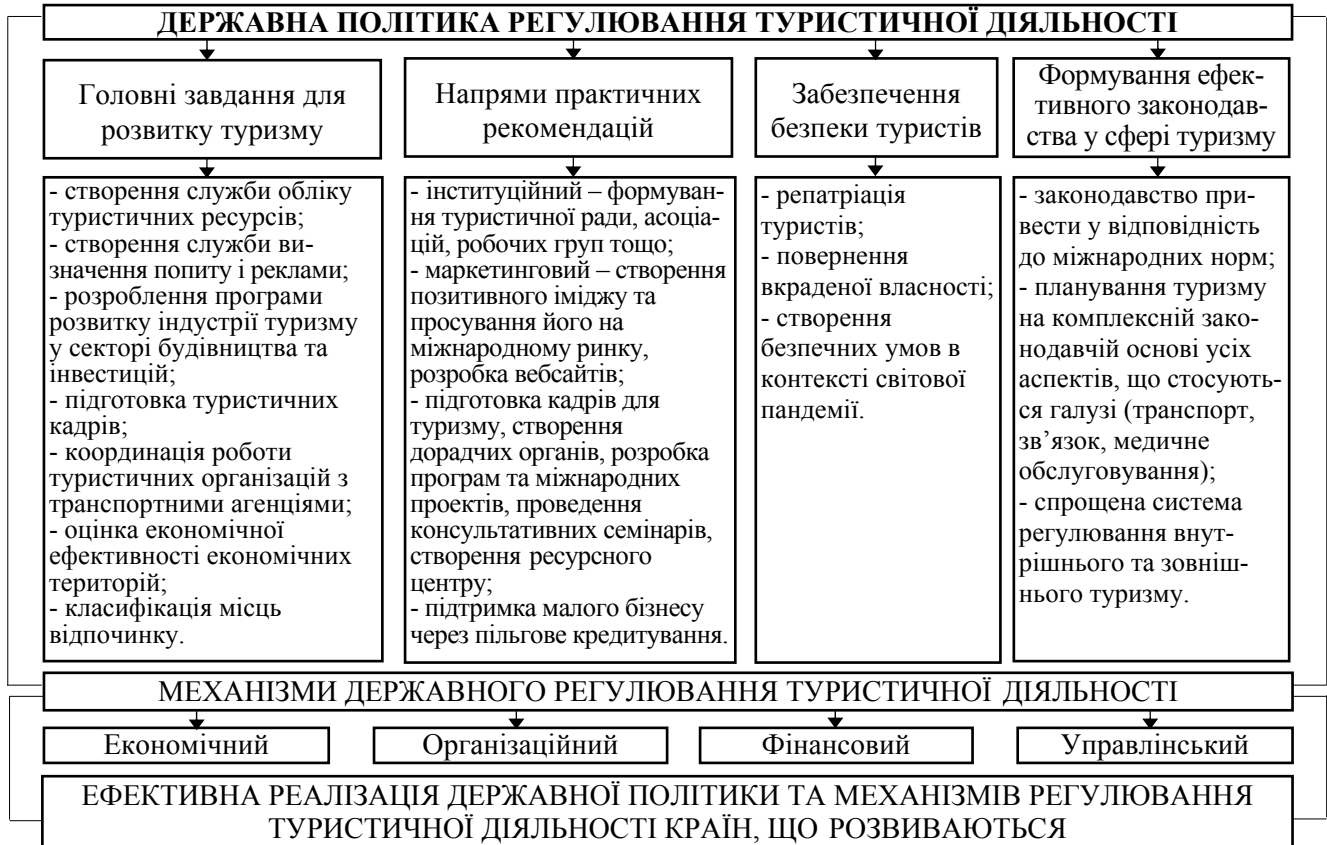

Рис. 4. Напрями та механізми державного регулювання туристичної галузі країн, що розвиваються

Розроблено механізми державного регулювання туризму, що базуються на моделі управління, яка передбачає співпрацю державних і недержавних інституцій, що вийшли за рамки моделі «державно-приватного партнерства», адже враховує широке залучення зацікавлених громадських організацій, що є прикладом моделі соціального партнерства та враховує виклики пандемії COVID-19 для туристичної діяльності.

Проаналізовано вплив туристичних послуг на макроекономічне зростання України в контексті нарощення показників сталого розвитку. Доведено, що для нарощення ефективності туристичного сектора та активізації його впливу на ВВП, необхідно використати передовий досвід країн, що розвиваються, кластеру 3. Це дало змогу розробити інтеграційний механізм активізації входження туристичної галузі України у міжнародний ринок та визначити напрями використання її конкурентних переваг.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання – поглиблення теоретико-методичних засад міжнародного туризму, наукове та прикладне обґрунтування закономірностей, результатів та перспектив впливу міжнародних

туристичних послуг на сталий розвиток країн, що розвиваються, що дозволило зробити такі висновки:

1. У роботі доведено, що туризм, виходячи із сталого розвитку країн, що розвиваються, займає одну з провідних ролей у їх соціально-економічних трансформаціях. Визначено, що ефективність його впливу прямо пропорційна реальному туристично-рекреаційному потенціалу країн. Основними глобалізаційними пріоритетами сталого розвитку країн, що розвиваються, визначено концепцію впливу розвитку міжнародної туристичної сфери, яка дає можливість визначити принципи (еволюційний характер, екологічна ефективність, гармонійність усіх складових, соціальна справедливість, динамічний характер) формування стратегії сталого розвитку, структурно-логічні складові сталого розвитку на засадах синергії щодо використання туристичного потенціалу, обґрунтування механізму забезпечення ефективного функціонування туризму, а також визначення шляхів досягнення мети щодо забезпечення постійного процесу розвитку галузі, який задовольняє потреби туристів та приймаючих країн на основі ефективного управління усіма ресурсами, що зберігає можливості для майбутнього розвитку.

2. Визначено, що економічна природа міжнародних туристичних послуг ґрунтується на поєднанні наукових підходів до дослідження суті впливу міжнародного туризму на соціально-економічні перетворення даних країн. Міжнародні туристичні послуги та міжнародний туризм в цілому, економічна інтеграція і світогосподарські процеси та синергетика сьогодні все глибше проникають у діалектику взаємопереходів світового хаосу і порядку, нестабільності і стабільності природних і суспільних процесів, прогресу і регресу, визначеності і невизначеності (віртуальності) явищ матеріального світу.

3. Обґрунтовано механізми впливу міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються на основі врахування причинно-наслідкових засад формування механізмів та їх структурно-логічної послідовності дій, реалізації цілей сталого розвитку країн, що розвиваються, формування засад сталого розвитку туризму в країнах, що розвиваються, моделей сталого розвитку туристичних дестинацій як самостійного виду територіальної системи.

4. Проаналізовано тенденції та динаміку розвитку глобального ринку туристичних послуг, а саме: системний аналіз кількісних та якісних параметрів розвитку глобального ринку туристичних послуг, який дав змогу виявити високий рівень впливу міжнародного туризму на ВВП країн, на рівень зайнятості, розрахувати середні витрати на одного туриста, визначити структуру галузей, задіяних у створенні туристичного продукту в країнах, що розвиваються, обґрунтувати кореляцію динаміки створеної валової доданої вартості в світовому господарстві відповідно до вхідного туристичного потоку на основі врахування принципів сталого розвитку.

5. Доведено, що індустрія туризму сприяє економічному зростанню країни через такі фактори, як: індустріалізація, освіта, передові технології, більш високий рівень кваліфікованих фахівців, відкриття зовнішніх ринків, ліберальна торгова політика, краща реклама та стратегічний маркетинг. Зазначені фактори посилюють економічні резерви країни, що приводить до зростання доходу та збільшення ВВП. Складовими елементами сталого розвитку є врахування економічних, екологічних та соціальних параметрів, що враховано при розрахунку Індексу конкурентоспроможності сектора подорожей і туризму та здійсненій на його основі кластеризації обраних країн. Це дало змогу сформулювати найбільш вагомими детермінантами соціально-економічного розвитку країн, що

розвиваються, з урахуванням рівня розвитку туристичної сфери і їх приналежності до сформованих груп. Відповідно до розвитку туристичної індустрії для кожного кластеру здійснено оптимізацію розвитку соціально-економічної сфери країн, що розвиваються, за умов формування глобального ринку туристичних послуг.

6. Визначено виміри впливу міжнародного туризму на макроекономічну динаміку країн, що розвиваються, зокрема, встановлено різноступеневий характер впливу ключових показників розвитку міжнародного туризму на ВВП країн, що розвиваються. У результаті проведення економіко-математичного моделювання з використанням функцій лінійного, ступеневого, експоненціального, логарифмічного та поліноміального взаємозв'язку доведено, що обрані фактори характеризуються високим рівнем диференціації коефіцієнтів та різновекторністю впливу на результуючий показник, а виокремлені значимі сегменти можуть слугувати орієнтиром для оптимального моделювання впливу міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток країн, що розвиваються.

7. Обґрунтовано, що виміри впливу міжнародного туризму визначаються ефектом, що отримує національна економіка від туристичного потоку, який може бути виражений у доходах, отриманих від іноземних туристів, часткою працевлаштованих у даній галузі та безпосереднім внеском туристичної індустрії у ВВП країни. Усі фактори можуть бути змодельовані, а їх вплив на соціально-економічний розвиток прогнозований в коротко- та довгостроковій перспективі за рахунок багатфакторного рівняння і двофакторного аналізу між незалежною та результуючою змінними.

8. Здійснено оцінку впливу процесу інтеграції України в глобалізаційні ринки туристичних послуг на показники її сталого розвитку, а саме: проведено оцінку використання інституцій (туроператорів) для купівлі та споживання туристичного продукту; визначено місце України в глобальному рейтингу конкурентоспроможності у сфері туризму та подорожей за даними Всесвітнього економічного форуму; встановлено, що в країні використовується інтеграційний механізм входження туристичної галузі України у міжнародний ринок, що дало змогу визначити її сучасні конкурентні переваги, а також з'ясувати загрози ефективній діяльності туристичної галузі країни.

9. У контексті використання стратегії розвитку туристичної галузі та врахування ключових цілей сталого розвитку було запропоновано такі заходи щодо нарощення використання туристично-рекреаційного потенціалу: забезпечення поширення знань і навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку; підвищення ефективності водокористування; надання країнам, що розвиваються, допомоги у нарощенні їх науково-технічного потенціалу для переходу до більш раціональних моделей споживання і виробництва; розробка та впровадження інструментів моніторингу впливу на сталий розвиток стійкого туризму, який сприятиме створенню робочих місць, розвитку місцевої культури та виробництву місцевої продукції; забезпечення збереження сільських екосистем, у тому числі їх біорізноманіття, щоб підвищити їх здатність давати блага, необхідні для сталого розвитку. Все це дає змогу сформуванню стратегію розвитку сегментів міжнародних туристичних послуг у контексті вимірів сталого розвитку та моделювати показники міжнародних туристичних потоків.

10. Проведено SWOT-аналіз розвитку туристичної галузі країн, що розвиваються, що дало можливість порівняти окремі напрями, недоліки та переваги туристичної діяльності у зазначених країнах. Даний аналіз визначив їх перспективи на міжнародних ринках туристичних послуг, зокрема: зростання частки технологічності туристичного

продукту, а саме медичного та освітнього туризму, що мають високу додану вартість. Обґрунтовано, що дешева праця, яка дає можливість країнам, що розвиваються, досягати порівняно більшого ефекту мультиплікатора зайнятості з точки зору абсолютних значень інвестицій, що особливо важливо з точки зору парадигми зменшення бідності, в контексті pro-poor tourism і pro-poor tourism development.

11. Розроблено механізм державного сприяння розвитку конкурентних переваг країн, що розвиваються, на ринку міжнародного туризму на засадах сталого розвитку, зокрема через використання моделей впливу держави на розвиток туристичної сфери; стратегії сталого та конкурентоспроможного туризму країн, які розвиваються, що дало змогу визначити напрями та механізми державного регулювання туристичної галузі зазначених країн. При обґрунтуванні перспектив туристичної сфери в регіонах країн, які розвиваються, визначено, що принципове значення надається питанням теоретичного осмислення їх функцій, визначення соціально-економічного змісту, механізмів врахування туристичної політики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективні монографії

1. Подлепіна П. О. Вплив туризму на соціально-економічний розвиток регіону. *Туризм в системі пріоритетів регіонального розвитку*: кол. монографія. За ред. проф. В. В. Александрова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. С. 28–44 (1,06 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні напрямів та обґрунтування механізмів регулювання туристичної сфери на регіональному рівні.*

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу

2. Podlepina P. O. International market of tourist services: conceptual category apparatus. *International journal of economics and society*. 2017. Volume 2. Issue 9. P. 151–155 (0,54 д.а.).

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України

3. Подлепіна П. О., Парфіненко А. Ю., Кондакова Г. О. Нові індустріальні країни «першої хвилі» в системі світогосподарських зв'язків. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2014. № 1144. Вип. 3 (1). С. 146–150 (0,68 д.а./ 0,23 д.а.). *Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні ролі нових індустріальних країн в системі світогосподарських зв'язків.*

4. Подлепіна П. О. Основні засади капіталізації сфери міжнародного туризму в країнах з різним рівнем економічного розвитку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 45 (2). С. 97–102 (*Index Copernicus та інші*) (0,68 д.а.).

5. Подлепіна П. О. Міжнародний туризм як рушійна сила економічного поступу країн, що розвиваються. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 4 (260). С. 280–286 (*Index Copernicus та інші*) (0,8 д.а.).

6. Подлепіна П. О. Вплив міжнародного туризму на сучасні пріоритети сталого розвитку країн, що розвиваються. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. Вип. 54. С. 17–24 (*Index Copernicus та інші*) (0,8 д.а.).

7. Подлепіна П. О. Вплив міжнародного туризму на соціально-економічний розвиток України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 2 (268). С. 203–206 (*Index Copernicus та інші*) (0,54 д.а.).

8. Подлепіна П. О. Вплив міжнародного туризму на макроекономічну динаміку країн, що розвиваються. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 1 (211). С. 21–29 (0,82 д.а.).

9. Подлепіна П. О. Оцінка динаміки розвитку сегментів міжнародних туристичних послуг в контексті вимірів сталого розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 3 (213). С. 69–77 (0,88 д.а.).

10. Подлепіна П. О. Економічна природа міжнародних туристичних послуг в умовах трансформаційних процесів країн, що розвиваються. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 3 (270). С. 131–135 (*Index Copernicus та інші*) (0,6 д.а.).

Публікації за матеріалами конференцій

11. Подлепіна П. О. Міжнародний туризм як багатогранний феномен сьогодення. *Проблемні та перспективні аспекти туристичного бізнесу: тези доп. Міжн. наук.-пр. конф.* 22–23 травня 2008 р., м. Харків. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. С. 61–63 (0,13 д.а.).

12. Подлепіна П. О. Деякі тенденції розвитку світового туристичного ринку. *Актуальні проблеми міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу: матеріали V наук.-практ. конф. молодих вчених*. 11 грудня 2009 р., м. Харків. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. 2009. С. 265–267 (0,17 д.а.).

13. Подлепіна П. О. Посткризові реалії розвитку туристичної сфери України. *Економические аспекты развития туризма в регионах Украины: настоящее и будущее: материалы Всеукр. науч.-практ. конф.* 3 апреля 2012 г., г. Донецк. Донецк: ЧВУЗ «ДИТБ», 2012. С. 69–72 (0,18 д.а.).

14. Подлепіна П. О. Новітні інноваційні технології в розробці туристичного продукту у Східній Європі (на прикладі Поділля та Південно-Східної Волині). *Міжнародні відносини країн Центрально-Східної Європи в умовах бігравітаційних процесів: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф.* 12–13 травня 2017 р., м. Хмельницький-Старокостянтинів-Меджибіж. Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 121–122 (0,13 д.а.).

15. Подлепіна П. О. Міжнародний туризм як чинник соціально-економічного розвитку (на прикладі країн, що розвиваються). *Туристичний бізнес: світові тенденції та національні пріоритети: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф.* 27 жовтня 2017 р., м. Харків. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. С. 217–219 (0,18 д.а.).

16. Подлепіна П. О. Співпраця країн, що розвиваються, Південно-Східної Азії як чинник розвитку туризму в регіоні. *Актуальні проблеми та перспективи трансформації міжнародних економічних відносин і світового господарства: матер. XIV міжн. наук.-пр. конф.* 20–21 квітня 2018 р., м. Хмельницький. Хмельницький: ХНУ. 2018. С. 158–163 (0,27 д.а.).

17. Подлепіна П. О. Вплив туристичних потоків на сталий розвиток транскордонних територій країн, що розвиваються. *Транскордонне співробітництво, як форма розвитку міжнародної інтеграції: тези IX міжнар. наук.-практ. семінару*. 24 травня 2019 р., м. Луцьк. Луцьк: Редакційно-інформаційний відділ Луцького НТУ. 2019. С. 77–80 (0,23 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Подлепіна П. О. Вплив міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за

спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2020.

Дисертацію присвячено розвитку теоретико-методичних засад дослідження міжнародного туризму, науковому та прикладному обґрунтуванню закономірностей, результатів та перспектив впливу міжнародних туристичних послуг на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Визначено глобалізаційні пріоритети сталого розвитку країн, що розвиваються. Досліджено економічну природу міжнародних туристичних послуг. Обґрунтовано механізми впливу міжнародної туристичної сфери на сталий розвиток країн, що розвиваються. Проаналізовано тенденції та динаміку розвитку глобального ринку туристичних послуг. Виокремлено сучасні детермінанти сталого розвитку країн, що розвиваються. Визначено виміри впливу міжнародного туризму на показники збалансованого соціально-економічного зростання країн, що розвиваються, на принципах сталого розвитку. Проведено оцінку вимірів впливу та здійснено моделювання міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються. Здійснено оцінку впливу процесу інтеграції України в глобалізовані ринки туристичних послуг на показники її сталого розвитку. Розроблено механізм державного сприяння розвитку конкурентних переваг країн, що розвиваються, на ринку міжнародного туризму на засадах сталого розвитку.

Ключові слова: глобальна економічна система, економічна природа туристичних послуг, туристичні послуги, туристичні ресурси, сталий розвиток, синергія, інтеграція, потенціал, дестинація, країни, що розвиваються.

АННОТАЦІЯ

Подлепина П. А. Влияние международного туризма на устойчивое развитие развивающихся стран. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Донецкий национальный университет имени Васыля Стуса, Винница, 2020.

Диссертация посвящена развитию теоретико-методических основ исследования международного туризма, научному и прикладному обоснованию закономерностей, результатов и перспектив влияния международных туристических услуг на устойчивое развитие развивающихся стран.

Определены глобализационные приоритеты устойчивого развития развивающихся стран. Исследована экономическая природа международных туристических услуг. Обоснованы механизмы влияния международной туристической сферы на устойчивое развитие развивающихся стран. Проанализированы тенденции и динамика развития глобального рынка туристических услуг. Выделены современные детерминанты устойчивого развития развивающихся стран. Определены измерения влияния международного туризма на показатели сбалансированного социально-экономического роста развивающихся стран на принципах устойчивого развития. Проведена оценка измерений влияния и осуществлено моделирование международного туризма на устойчивое развитие развивающихся стран. Осуществлена оценка влияния процесса интеграции Украины в глобализированные рынки туристических услуг на показатели ее устойчивого развития. Разработан механизм государственного содействия развитию

конкурентных преимуществ развивающихся стран на рынке международного туризма на принципах устойчивого развития.

Ключевые слова: глобальная экономическая система, экономическая природа туристических услуг, туристические услуги, туристические ресурсы, устойчивое развитие, синергия, интеграция, потенциал, дестинация, развивающиеся страны.

SUMMARY

Podlepina P.A. Influence of international tourism on sustainable development of developing countries. – Qualification research work as a manuscript.

Dissertation on the receipt of the scientific degree of candidate of economic sciences on speciality 08.00.02 – World economy and international economic relations. – Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2020.

The dissertation is devoted to the development of theoretical and methodological foundations of the study of international tourism, scientific and applied substantiation of the patterns, results and prospects of the influence of international tourist services on the sustainable development of developing countries.

Theoretical provisions for identifying the relationship between the impact of international tourism on the sustainable development of developing countries and optimizing the potential of international tourism services are summarized. The categorical apparatus for defining the concepts of the category «economic nature of international tourism services» is clarified, the author's approach of complex disclosure of the definition of «sustainable development» as a scientific category in the center of which more than destroys it, contributes to the growth of human capabilities on the basis of humanistic orientation.

Quantitative and qualitative parameters of global tourism services development were identified and systematized. GDP of countries, at the level of employment, calculate the average cost per tourist, determine the structure of industries involved in creating a tourism product in developing countries, justify the correlation of the dynamics of gross value added in the world economy in accordance with incoming tourism flow based on sustainable principles development. The scientific and methodological approach to determining the potential of the international tourism industry based on the index of competitiveness of the travel and tourism sector has been further developed.

The concept of the impact of international tourism development on the sustainable development of developing countries is proposed, which allows to determine the principles of sustainable development strategy, substantiation of tourism development mechanism, and identifying ways to achieve the goal. The mechanism of state support for the development of competitive advantages of developing countries in the international tourism market, models of state influence on the development of tourism, strategy of sustainable and competitive tourism of developing countries, which allowed to determine areas and mechanisms of state regulation of tourism, including: economic, organizational, financial, managerial, which form the effective implementation of public policy.

Keywords: global economic system, economic nature of tourist services, tourist services, tourist resources, sustainable development, synergy, integration, potential, destination, developing countries.

ПОДЛЕПІНА ПОЛІНА ОЛЕКСАНДРІВНА

**ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК
КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство і
міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 22.07.2020 р.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 300.

Віддруковано з оригіналу макету замовника.
Центр оперативного друку «Документ Принт».
ФОП Кушнір Ю.В.
м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4, 1-й поверх, оф. 114.
Тел. 067 390 20 88
